

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLÂTI (D. P. T) ÇALIŞMALARINA COĞRAFİ AÇIDAN BİR YAKLAŞIM

A Geographical Approach to the Working of the State Planning Organization

Doç. Dr. Ramazan ÖZEY *

ÖZET

Planlama ile Coğrafya arasında sıkı bir ilişki vardır. Coğrafya, bir ülkenin ekonomik yapısını ortaya koyar. Planlama ise, bu ekonomik yapının bir program dahilinde düzenlenmesidir. Türkiye'de planlama, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılmaktadır. Ancak bu teşkilatta, ya çok az sayıda coğrafyacı çalışır ya da hiç çalışmaz. Kalkınma planlarının tam uygulanabilmesi için, büyük oranda coğrafi araştırmalara ihtiyaç vardır. Bunun için Devlet Planlama Teşkilatı'nda, yeterli derecede Coğrafyacıya görev verilmelidir.

ABSTRACT

There is a near relation between planning and geography. Geography shows the economical structure of a country. And planning is the formation of this structure based on a programme. Planning in Turkey is made by the State Planning Organization (D. P. T). But in this organization work only a few geographer or none of them. In order to realize the plans for economic development a huge number of geographer have to be employed in the State Planning Organization.

Giriş

Planlama; Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzenleme işine denir. Diğer bir ifadeyle; Hükümet tarafından ulaşılabilecek amaçları belirleyen, bazı kesimlerdeki artış ölçüsünü tespit eden ve uygulanması gerekli çareleri önceden gösteren ekonomik, sosyal programın belli süreler için hazırlanması işidir (1).

Bir ülkenin, dünya ülkeleri arasında varlığını sürdürebilmesi için, belli bir ekonomik gücünün olmasıyla yakından ilişkilidir. Ekonomik güç, yer ve zamana göre değişebilir. Bir bölgenin, diğer bir bölgeye göre ekonomik üstünlüğü olabilir. Hatta sözkonusu bu üstünlük zamanla kaybolup, zayıf bölgeye geçebilir. İşte ekonomik gücün değişken olması, toplumları sürekli olarak bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Toplumların tedbirler olarak ekonomik güçlerini korumaya çalışmaları, ancak bir planlama dahilinde mümkün olabilmektedir.

Bir ülkede, planlama yapılabilmesi için, adigeçen bu ülkenin yanında, dünyada mevcut olan diğer ülkelerin de coğrafi özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

* Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

tedir. Yoksa planlamanın kısır bir döngüye girmesi sözkonusudur. Bu nedenle, Coğrafya ile Planlama birbirinden ayrılmaz iki olgudur. Bu makalenin amacı da, bu iki olguyu birbirleriyle kaynaştırmaktır.

I. Planlama - Coğrafya İlişkisi

Planlamanın amacı, herşeyden önce belirli bir zaman süreci içinde, ekonomik ve sosyal alanda hedeflenen noktalara ulaşılmasıdır. Hedeflenen noktalara ulaşmak için, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı ayrıntılı olarak bilinmesi, eğer bilinmiyorsa araştırılması zorunludur. Araştırılıp ortaya konulmadan ezbere hazırlanan bir planlama, kuşkusuz hayal ürünü olmaktan öteye gidemeyecektir.

Coğrafya ise; fen bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki bağlantıyı kuran ve insanın doğal çevre içindeki rolünü araştıran bir bilimdir, diye tanımlanabilir. Coğrafya teorik olmaktan çok pratiği (uygulaması) olan bir bilimdir. Örneğin dış siyasette yol gösterici, ekonomik yatırımlarda emredici, sosyal amaçlı yatırımlarda kolaylaştırıcı bir ilimdir. Hatta planlama ilmi ve teknikleri, aslında büyük ölçüde coğrafi görüşlere dayanır (2).

Coğrafya, bir ülkenin ya da bir bölgenin fiziki (yeryüzü şekilleri, iklim, toprak, bitki ve hidrografya özellikleri), beşeri (nüfus ve yerleşme) ve ekonomik (tarım, hayvancılık, ormancılık, madenler, sanayi, turizm, ulaşım, ticaret) olayların dağılımlarını, sebep - sonuçlarını ve aralarındaki bağlantıyı inceler. İncelemesini tamamladıktan sonra, mevcut sorunları ortaya koymaya ve bazı çözüm önerileri getirmeye çalışır. Bu nedenle, planlamanın yapılabilmesi için, araştırmaların önceden yapılmış olması gerekmektedir. Oysa bugün için (1993), ülkemizin bütün yörelerinin coğrafi yönden araştırılması, henüz tamamlanmış değildir. Bunun nedeni, kuşkusuz Coğrafyacıların çalışmamasından değil, devletin bu ilme bakış açısının yanlışlığından kaynaklanmaktadır. Hala devletin üst mercileri, Coğrafya'yı; dağ, nehir, şehir isimleri ezberlettiren, adeta bulmaca çözümüne yardımcı olan bir bilim olarak görmektedirler. Televizyon ve Radyo programlarında, hazırlanan bilgi yarışmalarında, sorulan Coğrafya sorularının mahiyeti bu görüşü doğrulamaktadır. Dolayısıyla ülkemizde Planlama ile Coğrafya ilişkisi minimum düzeyde kalmıştır.

II. Planlama Çalışmaları ve Devlet Planlama Teşkilatı (D. P. T)

Ülkemizde planlama çalışmaları, ilk olarak Cumhuriyetin kuruluş yıllarında başlatılmıştır. 1933 - 1936 Sanayi Planları, planlama çalışmalarının ilk örneğini oluştururlar. 1937 yılında tarımı geliştirmek amacıyla, 4 yıllık bir plan hazırlanmış, ancak 2. Dünya Savaşı'nın etkileri neticesinde, programın büyük bir bölümü uygulanmamıştır. Ancak 1930'ların ekonomik politikaları, 1950'li yılların başlarına kadar sürdürülmüştür.

Türkiye'de, 1950 - 1960 döneminde hızlı bir kalkınma sürecine girerek, ekonomik kalkınmada altın bir dönemin yaşanması sözkonusu olmuştur. Ülkede, tarım, hayvancılık, sanayi, ulaşım ve ticarete büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir.

Özellikle hizmetler kesiminde, hiçbir zaman unutulmayacak gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak bu hızlı gelişme sürecinin arkasında, bazı ekonomik sıkıntılar ortaya çıkmış ve 4 Ağustos 1958 tarihinde, hükümet bazı istikrar tedbirleri almak zorunda kalmıştır. Söz konusu bu tedbirler, ekonomik alanda başarılı olmuş ve kriz atlatılmıştır. Ancak siyasal yaşamın kesintiye uğramasına engel olunamamıştır.

27 Mayıs 1960 İhtilalinden sonra kurulan hükümet; hızla artan enflasyon, dış ödeme güçlükleri ve diğer ekonomik sorunları çözümlenebilmek için, büyük çapta bir planlama yapılmasına karar vermiştir.

Nihayet 30 Eylül 1960 tarih ve 91 sayılı yasayla, Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı kurulmuştur. Söz konusu bu teşkilat, özellikle Beş Yıllık Kalkınma Planları hazırlayarak, bugüne kadar ülke kalkınmasında önemli bir görevi yürütmektedir. 1963 - 1967 dönemini kapsayan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın, bugün (1993) Yedincisi (1993 - 1997) hazırlanıp uygulama aşamasına getirilmiştir (3).

Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde; İktisadi Planlama, Sosyal Planlama, Koordinasyon, Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile İlişkiler, İslam Ülkeleri Ekonomik İşbirliği, Teşvik ve Uygulama, Yabancı Sermaye, Serbest Bölgeler gibi Daire birimleri kurulmuştur. Ancak bu birimlerin kuruluşları hep birden olmamış, ihtiyaç duyuldukça peyderpey oluşturulmuştur. Örneğin Kalkınmada Öncelikli Daireler Başkanlığı'nın kuruluşu 1971 yılına rastlar.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın görevlerinin başında; ülkenin doğal, beşeri, ekonomik ve her türlü kaynak ve imkanlarını tespit ederek, takip edilecek ekonomik ve toplumsal siyasetin hedeflerini belirlemeye çalışmak gelir ve bu konuda hükümete yardımcı olur. Ülkenin doğal, beşeri ve ekonomik kaynakları konusunda ayrıntılı çalışmalar yapan bilim adamlarının başında, kuşkusuz Coğrafyacılar gelir. Ancak bugün, Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde görev alan Coğrafyacı sayısı, ne yazık ki yok denecek kadar azdır.

III. Sonuç

Türkiye'nin 70 yıl içinde henüz kalkınmasını tamamlayamamış olması ve bugün dünya ülkeleri arasında hala gelişmekte olan ülkeler arasında yer alması bir hayli düşündürücüdür. Oysa 2. Dünya Savaşı sonucunda, büyük bir yenilgiye sahip, Almanya ve Japonya, bugün için gelişmiş ülkelerin başında yerlerini almışlardır. Kuşkusuz Türkiye'nin bu durumunda, Kalkınma planlarında görülen aksak yönlerin büyük bir payı vardır. Diğer taraftan Türkiye'de alınan her türlü ekonomik önlem, sorun ortaya çıktıktan ve zararları yaşandıktan sonra ele alınmaya çalışılmıştır. Sözgelimi, Doğu Anadolu bölgesi'nde yaşanan tüm sıkıntılar uzun yıllar ihmal edilmiş ve sorun çıkmaza girdikten sonra gündeme gelmiştir. Kısa adı D. A. P olan Doğu Anadolu Projesi'nin, 1992 yılında ele alınması, bunun açık bir örneğidir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere, ülkemizde görece olarak daha az gelişmişlik se-

viyesini gösteren yörelerden oluşmakta ve Bakanlar Kurulu'nca il bazında tespit edilerek Resmi Gazete'de ilan edilmektedir. 1992 yılı verilerine göre, ülkemizde 22 il Birinci derecede, 14 il ise ikinci derecede öncelikli iller kapsamına alınmıştır. Bakanlar Kurulu kararı ile, 4.5.1992'de Erzincan, 8.6.1992'de Şanlıurfa illeri ikinci dereceden birinci dereceye geçirilmiştir. Ayrıca Zonguldak ilinin Karabük ve Ereğli ilçeleri ikinci derecede, diğer ilçeleri ise birinci derecede yörelere dahil edilmiştir (4).

Kalkınmada Öncelikli Yörelere Dairesi, 1971'den bu yana çalışmalarını sürdürmesine rağmen, geri kalmış yörelerin tespitinde gözönünde tutulacak kriterlerin neler olacağı, halen belirsizdir. Kanaatimizce kalkınmamış yöreler, coğrafi görüşle incelenip, sorunların kökenine inilmedikçe, önerilecek kalkındırma planları pek isabetli olamayacaktır. Nitekim DOĞANAY'ın da belirttiği gibi (6), yöre ya da bölgelerin geri kalmalarında, coğrafi şartların önemli bir rolü bulunmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı çalışmalarına coğrafi açıdan ışık tutacak önerilerimizin bazıları şunlardır:

1. Devlet Planlama Teşkilatı'nın çalışma alanı Türkiye'dir. Türkiye'yi coğrafi açıdan en iyi şekilde coğrafya ilmi ile uğraşanlar değerlendirebilir. Bu nedenle Teşkilat bünyesinde coğrafyacılar büyük ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, Üniversitelerimizin Coğrafya ile ilgili bölüm ya da anabilim dallarında okuyan başarılı öğrencilere mecburi hizmet karşılığı olarak burs verilerek giderilebilir.

2. D. P. T adına burslu okutulan başarılı coğrafyacılar, ülkemizin bütün yörelerinde (hatta köylerine varana kadar) araştırmalar yaptırılmalıdır.

3. Bugüne kadar coğrafyacılar tarafından tamamlanan çalışmalar da gözden geçirilerek, çok ayrıntılı bir şekilde Türkiye'nin coğrafi yapısı ortaya konulmalıdır.

4. Bundan böyle, Devlet yatırımlarının tamamı, yatırım bölgelerinin coğrafi özelliklerine uygun bir şekilde yapılması sağlanmalıdır. Sözgelimi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yapılacak tüm Bayındırlık yatırımlarının bölge iklimine ve geleneklerine uygun olması öngörülmesi ve geçmişte düşülen hatalara bir daha düşülmemelidir. Yoksa, heryıl asfalt yapımının tekrarlanması, yapılan binaların pencerelerinin sonradan küçültülmesi ve çift camlı olarak yeniden yapılması, kırsal alanlardaki afet evlerinin kısa sürede eklentiler için tahrip edilmesi işlemleri devam eder, gider... Ancak bu gibi hatalar, büyük miktarlarda milli servetin israf edilmesine yol açtığı da hatırdan çıkarılmamalıdır.

Ülkemizin sorunları, hepimizin sorunlarıdır. Çünkü, Türkiye, hepimizin vatandır. Bu vatani ekonomik yönden kalkındırma istiyorsak, hep birlikte büyük bir azim ve şevkle çalışmalıyız. Ve ATATÜRK'ün 1 Kasım 1937'de, Türkiye B. M. Meclisinde 5. Dönem 3. Toplanma Yılıni açış konuşmasında söylediği şu veciz sözlerini (7) düstur edinmeliyiz.

Ekonomik Kalkınma; Bağımsız ve Egemen Türkiye'nin, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin, belkemiğidir. Türkiye, bu kalkınmada, iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır.

Toprağın iklimleri, zenginlikleri ve başlıbaşına bir servet olan Coğrafi durumu; bir de, Türk milletinin, silah kadar, makina da tutmaya yaraşan kudretli eli ve milli olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştirir bir güçle beliren yüksek sosyal benlik duygusu..."

Dipnotlar

1. T. D. K, Türkçe Sözlük. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, T. D. K. Yayını, Cilt. 2, s. 1190 - 1191, 1988, ANKARA
2. DOĞANAY, H., 1992, Coğrafya'ya Giriş I. Atatürk Üniv. Yay. No. 726, Kazım K. Eğit. Fak. Yay. No. 23, Ders Kit. Seri No. 17, s. 10, ERZURUM
3. D. P. T., Beş Yıllık Kalkınma Planları, Kalkınmada Öncelikli Yörelere Raporları, ANKARA
4. D. P. T., 1992, Kalkınmada Öncelikli Yörelere Raporu. D. P. T. Kalkınmada öncelikli Yörelere ve Bölgesel Kalkınma Genel Md. No. 10, s. 3 - 5, ANKARA
5. ÖZEY, R., 1993, Serçeme Çayı havzasının Coğrafi Etüdü, M. Ü. Atatürk Eğit. Fak. Sos. Bil. E. Böl. Coğrafya Anabilim Dalı, s. 1, İSTANBUL
6. DOĞANAY, H., 1984, Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları. Atatürk Üniv. Fen - Ed. Fak. Ders Not. 63, Coğrafya Y. No. 8, s. 45 - 54, ERZURUM
7. AFETİNAN., 1972, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı - 1933. Türk Tarih Kurumu Yay. XVI Seri - Sa. 14, s. 130 - 131, ANKARA